

Przeglądy i komentarze

WOKÓŁ PRZYGOTOWAŃ DO II ŚWIATOWEGO KONGRESU BADAŃ NAD ZSRR I EUROPA Wschodnią

Garmisch-Partenkirchen 30 września - 4 października 1980 r.

Zwołany w 1974 r. w Banff (Kanada) z inicjatywy anglosaskich organizacji naukowych międzynarodowy kongres badań poświęconych Europie wschodniej i Związkowi Radzieckiemu był pierwszą na tak szeroką skalę zorganizowaną manifestacją tego specjalistycznego nurtu badawczego tematycznie określonego wymienionymi wyżej regionami świata. W kongresie tym uczestniczyło ok. 800 specjalistów w zakresie tych studiów, prowadzonych we wszystkich prawie krajach zachodnich. Przy okazji tego wydarzenia w materiałach mu poświęconych zwrócono uwagę na dwa ważne elementy¹. Pierwszym z nich jest pojawienie się nowych dążeń w realizacji programu tych badań, tendencji zmierzających do zintegrowania prac badawczych nad ZSRR i Europą wschodnią prowadzonych w państwach zachodnich w jeden system, w którym studia te realizowane byłyby w ściślejszej koordynacji ze sobą i w sposób planowy. Należy podkreślić, iż w 1974 r. powstała również międzynarodowa instytucja mająca koordynować poczynania programu międzynarodowych „badań wschodnich” pod nazwą *International Committee for Soviet and East European Studies*, założona przez przedstawicieli 16 organizacji, towarzystw i instytutów naukowych ze wszystkich kontynentów jako organ nadrzędny, funkcjonujący w okresach między kongresami międzynarodowymi zwoływanymi przez tę organizację, powołany do utrzymywania kontaktów i realizowania międzynarodowej współpracy w tej dziedzinie. Wydawany przez ICSEES periodyk pt. „International Newsletter”, który ukazuje się 3 razy do roku jest wydawnictwem dostarczonym bezpłatnie wszystkim członkom wymienionych towarzystw tworzących ICSEES. W uwagach dotyczących ogólnej wymowy (ideowo-politycznej) kongresu w Banff zwrócono uwagę na fakt politycznych implikacji dążenia do integracji międzynarodowych „badań wschodnich”².

Drugim ważnym elementem, jaki należy wskazać przy rozważaniu kwestii integrowania tych prac badawczych, jest udział uczonych z RFN w realizacji programu zbliżenia i koordynacji „badań wschodnich” w skali międzynarodowej. Modyfikacje zachodnioniemieckiego *Ostforschung*, dokonujące się od połowy lat sześćdziesiątych pod wpływem doktryn politycznych państw zachodnich, zbliżyły ten system do analogicznych prac prowadzonych w innych krajach kapitalistycznych³. Ponieważ jednak charakter „badań wschodnich” w tych państwach, ich założenia teoretyczne, ideowe i metodologiczne oraz rola w życiu politycznym tych krajów jest odmienna niż w RFN, a także — ponieważ dążeniem uczonych za-

¹ Por. T. S. Wróblewski, *Integracja systemu badań Europy wschodniej w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Wielkiej Brytanii*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1975, ss. 117 - 125.

² Jw.

³ Por. T. S. Wróblewski, *Ostforschung wobec zmian programu politycznego RFN*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1975, ss. 331 - 339.

chodnioniemieckich jest, obok zbliżania ku sobie tych systemów, również zachowanie odrębności i autonomii badań zachodnioniemieckich, analiza tego zagadnienia musi zwrócić uwagę na wzajemne stosunki „badań wschodnich” prowadzonych w RFN-i w innych krajach i ich znaczenie jako istotnego czynnika kształtującego obecne oblicze *Ostforschung* w Niemczech Zachodnich. W kongresie w Banff uczestniczyła niemała grupa naukowców z RFN, brali oni aktywny udział w pracach przygotowawczych, traktowani byli również przez organizatorów tego spotkania ze szczególną atencją z racji „długich i bogatych tradycji” badań wschodnioeuropejskich w Niemczech⁴.

W chwili obecnej pojawiły się symptomy wskazujące na to, iż zachodnioniemiecki *Ostforschung* zaczyna zajmować pozycję wyróżniającą go z innych systemów „badań wschodnich” prowadzonych w skali międzynarodowej, że celem jego przedstawicieli jest przyjęcie inicjatywy w kształtowaniu niektórych elementów współczesnych prac tego typu prowadzonych w różnych krajach oraz że ambicją *Ostforschung* jest wypracowanie ideowych, teoretycznych i metodologicznych założeń światowych studiów nad problemami Europy wschodniej. Potwierdzeniem tego rodzaju aspiracji jest inicjatywa zwołania kolejnego międzynarodowego kongresu badań wschodnich w 1980 r. w RFN, pod auspicjami *Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde*⁵.

W okresie, jaki upłynął od kongresu w Banff, w środowiskach „badaczy Wschodu” krajów zachodnich toczyła się szeroka dyskusja nad wnioskami płynącymi z tego spotkania, jak również nad charakterem i celem podobnych imprez naukowych w przyszłości. W opublikowanych na ten temat materiałach stwierdza się, że choć na kongresie tym i po nim nie brakło głosów krytycznych dotyczących ogólnej problematyki obrad, uznano ideę zwoływania takich spotkań za słuszną — badania prowadzone przez różne dyscypliny naukowe, zajmujące się przy tym określonym obszarem kulturowym czy regionem politycznym wymagają bowiem regularnego organizowania forum wymiany myśli i doświadczeń⁶. Wymagają one też poddania co pewien czas pod międzynarodową dyskusję wyników prac prowadzonych w poszczególnych państwach w celu uniknięcia „zawężenia obszaru tych studiów”, zamknięcia ich „w przedziałach narodowo-państwowych”, a także w celu rozszerzenia horyzontów badawczych i poznania aktualnych tendencji naukowo-badawczych w skali światowej. Jak stwierdza się dalej, takie są ogólne uzasadnienia okresowego zwoływania międzynarodowych kongresów badaczy problematyki Europy wschodniej i ZSRR. Podkreśla się również, że dla opinii publicznej, a także dla kręgów praktyki politycznej kongresy takie stwarzają możliwość uzyskania informacji o rozwoju i rezultatach badań naukowych z zakresu prac poświęconych polityce zagranicznej i kulturalnej wobec państw wschodnioeuropejskich, prac zasługujących na szczególne traktowanie z racji ich politycznego charakteru (podkr. — T.S.W)⁷.

Delegacja zachodnioniemiecka, w tym głównie przedstawiciele *Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde*, pozytywnie odniosła się do sugestii organizatorów kongresu w Banff i zgłosiła inicjatywę zorganizowania kolejnego spotkania tego typu w RFN. Kongres ten odbędzie się w dniach 30 września — 4 października

⁴ Por. przypis 1 oraz materiały w „Canadian Slavonic Papers, Revue Canadienne des Slavistes” Vol. XVI, No 4, ss. 522-529.

⁵ Por. O. Antweiler, *Kongres für Sowjet- und Osteuropastudien in Garmisch 1980* „Osteuropa” H. 5/1978, ss. 381-385.

⁶ Jw.

⁷ Jw.

1980 r. w Ośrodku Kongresowym w Garmisch-Partenkirchen⁸. Organizatorami są: *International Committee for Soviet and East European Studies* oraz *Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde*. W pierwszym stadium przygotowań komitet organizacyjny kongresu w Garmisch-Partenkirchen opracował podstawowe założenia programowe tego spotkania, które przekazane zostały przez ICSEES wszystkim skupionym w tym Komitecie towarzystwom naukowym, a poprzez „International Newsletter” i inne organy specjalistyczne (jak np. zachodniemieckie pismo „Osteuropa”) podano je do wiadomości wszystkim zainteresowanym.

W myśl tych założeń celem kongresu w Garmisch-Partenkirchen jest:

- umożliwienie wymiany doświadczeń specjalistom należącym do 16 towarzystw naukowych zorganizowanych w ICSEES i służyć im jako forum dyskusji oraz oceny aktualnych wyników badawczych,
- umocnienie interdyscyplinarnego i porównawczego charakteru badań zajmujących się problemami Europy wschodniej,
- umożliwienie wymiany informacji i idei między przedstawicielami aktualnie realizowanych programów badawczych z różnych dziedzin nauki w poszczególnych krajach.

W sformułowaniach dotyczących założeń programowych kongresu z naciskiem podkreślono, że centralnym punktem referatów i dyskusji będą problemy XX wieku, zagadnienia współczesnej rzeczywistości krajów Europy wschodniej.

Wraz ze zgłoszeniem inicjatywy zwołania kongresu „badań wschodnich” w Garmisch-Partenkirchen ukonstytuował się wspomniany wyżej komitet organizacyjny, na którego czele stanął prof. dr Oskar Anweiler z Bochum, który ponadto odpowiedzialny jest za obrady sekcji zajmujących się sprawami oświaty, wychowania, filozofii i religii. Problematykę prawa i polityki reprezentuje w Komitecie prof. dr Georg Brunner z uniwersytetu w Würzburgu. Dyscypliny filologiczne i kulturoznawstwo reprezentuje prof. dr Wolfgang Kasack z uniwersytetu w Kolonii, zaś problematykę historyczną prof. dr Günther Stökl również z uniwersytetu kolońskiego. Problematyką ekonomiczną i socjologiczną w Komitecie organizacyjnym zajmuje się dr Heinrich Vogel, dyrektor *Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien* w Kolonii.

Niezależnie od założeń ogólnych kongresu w Garmisch-Partenkirchen komitet organizacyjny od początku swej działalności podjął opracowanie szczegółowego programu tego spotkania. Propozycje dotyczące tematyki kongresu oraz odpowiednie sugestie w tym względzie przyjmowane były przez członków komitetu, odpowiedzialnych za poszczególne dyscypliny badawcze, do końca 1978 r. Ostateczne decyzje dotyczące programu miały powziąć władze ICSEES i komitet organizacyjny kongresu w Garmisch-Partenkirchen do końca 1979 r.; do tego czasu zamierzano też opracować szczegółowy program obrad, opublikować w odpowiednich periodykach, a także przesłać uczestnikom kongresu. Spośród różnych kwestii natury technicznej warto wskazać na fakt, iż przyjęto, że językami kongresu w Garmisch-Partenkirchen będą: język niemiecki, angielski, francuski i ... rosyjski.

Już ze wstępnych ustaleń programowych II Światowego Kongresu Badań Wschodnich wynika, iż szczególnie dużo miejsca zamierza się w trakcie obrad poświęcić zagadnieniom teoretyczno-metodologicznym. Chodzi m. in. o wypracowanie odpowiednich koncepcji tych prac badawczych, które z natury rzeczy są studiami porównawczymi. Kwestie metodologii badań poświęconych Europie wschod-

⁸ Por. materiały w „Osteuropa” H. 2/1980, ss. 179 - 186 oraz jw.

niej są jednym z najważniejszych problemów, nad którymi pracują obecnie naukowcy uprawiający te badania, toteż w toku obrad kongresu w Garmisch-Partenkirchen przewiduje się zorganizowanie specjalistycznych seminariów, na których omawiane będą metodologiczne zagadnienia porównawczych badań systemowych, a także kwestie informacji i dokumentacji niezbędnej do właściwego funkcjonowania międzynarodowych „badań wschodnich”.

Szczegółowy program kongresu w Garmisch-Partenkirchen ukazał się ostatecznie w druku na początku 1980 r.⁹ Program ten zawiera ogólne dane o organizacji kongresu, tematy referatów przewidzianych na posiedzenia różnych sekcji problemowych, tematykę seminariów i dyskusji „okrągłego stołu”, jak również wykaz spotkań organizacji i grup naukowych zwołanych poza oficjalnym programem kongresu. Ostateczny program z podaniem dokładnego planu czasowego wystąpień kongresowych przekazany zostanie uczestnikom spotkania po zamknięciu listy wszystkich referatów i komunikatów. Na omawianym kongresie zorganizowane będą poszczególne sekcje odpowiadające określonej dyscyplinie naukowej. Obradom w tych sekcjach przewodniczyć będą osoby, które odpowiedzialne były za określone kręgi problemowe w Komitecie organizacyjnym kongresu w Garmisch-Partenkirchen. I tak, obradami sekcji historycznej kierować będzie Günther Stöckl, sekcji ekonomiczno-socjologicznej — Heinrich Vogel, sekcji polityki i prawa — Georg Brunner, sekcji językoznawczej — Wolfgang Kasack, który przewodniczyć będzie również obradom sekcji literatury i sekcji sztuki. Oskar Anweiler obejmie przewodnictwo obrad sekcji oświaty i wychowania, Helmut Dahm — sekcji filozofii, zaś Gerhard Simon — sekcji religii.

Należy zwrócić uwagę na szerokie zamierzenia programowe kongresu. Poza obradami w 9 sekcjach przewidziano również narady i konferencje problemowe, seminaria i dyskusje „okrągłego stołu”, omawiające kwestie zaplecza materiałowego, źródeł informacji i dokumentacji dla „badań wschodnich”, kwestie metodologiczne tych badań, problemy pokrewnego systemu badawczego zajmującego się Europą południowo-wschodnią, zagadnienia historii sztuki Europy wschodniej, tematykę narodowościową w ZSRR i w innych krajach Europy wschodniej, sprawy szkolnictwa i wychowania w państwach wschodnioeuropejskich.

Do wymienionych wyżej 9 sekcji zgłoszono około 100 referatów, podejmujących różne zagadnienia wchodzące w zakres ogólnej problematyki tych sekcji. Ponieważ zastosowano podział według dziedzin badań, takich jak historia, ekonomia itp., a nie np. państw czy regionów Europy wschodniej, przegląd referatów zgłoszonych do kolejnych sekcji nie daje obrazu rozłożenia określonych akcentów zawartych w wystąpieniach kongresowych, a także nie uwidacznia proporcji, w jakich reprezentowane są tematy dotyczące zarówno poszczególnych państw wschodnioeuropejskich, jak i ogólnych zagadnień systemu socjalistycznego czy wspólnoty krajów socjalistycznych jako całości. Zestawienie ilościowe referatów zajmujących się określonymi państwami czy problemami ogólnymi wspólnoty socjalistycznej uwiarygodnić może, jakie kwestie szczególnie absorbują uwagę „badaczy wschodnich”; toteż poniżej podjęto próbę takiego właśnie pogrupowania referatów kongresowych.

Na czele prac zgłoszonych na kongres w Garmisch-Partenkirchen zarówno pod względem ilości, jak i różnorodności tematów znalazły się referaty omawiające problematykę ogólną systemu socjalistycznego, jego pod-

⁹ Wszystkie dane dotyczące organizacji i programu kongresu w Garmisch-Partenkirchen — jw.

stawy ekonomiczno-społeczne, polityczne, prawne i in. Jest ich w sumie 33, w tym 8 referatów dotyczy zagadnień ekonomicznych i socjalnych, 14 referatów — kwestii polityczno-prawnych, 5 referatów — spraw oświaty i szkolnictwa socjalistycznego, 3 referaty omawiają zagadnienia filozofii (głównie myśli filozoficznej klasyków marksizmu jako ideowej podstawy systemu socjalistycznego), 3 referaty rozważają kwestie stosunku ustroju socjalistycznego do religii i spraw kościoła.

Innym bogatym ilościowo i tematycznie zespołem referatów kongresowych są prace zajmujące się zagadnieniami ogólnymi państw Europy wschodniej traktowanych jako całość polityczno-ideowa. Obejmuje on 27 referatów, przy czym w grupie tej znalazło się 6 referatów o tematyce historycznej, 8 referatów dotyczy spraw ekonomicznych i społecznych, 2 referaty podejmują sprawy polityki i prawa, 3 referaty analizują kwestie literatury wschodnioeuropejskiej (poza tym jeden temat z zakresu literatur słowiańskich traktowanych jako wyodrębniona całość), zgłoszono 4 tematy z dziedziny językoznawstwa (sprawy języków słowiańskich), sztuki Europy wschodniej dotyczy jeden referat, zaś filozofii wschodnioeuropejskiej — dwa.

Problematyka radziecka, w tym także historyczne zagadnienia rosyjskie i kwestie z dziejów Rewolucji Październikowej, reprezentowana jest zespołem około 30 referatów; jest to więc druga pod względem ilości tematów grupa problemowa. Historią Rosji i ZSRR zajmie się 6 referatów, sprawami ekonomiczno-socjalnymi — 7, zagadnieniami politycznymi i prawnymi — 7 prac, problemami językowymi — jedna praca, literaturą — 4 referaty, sztuką radziecką — 3, oświata, filozofia i sprawy religii — po jednym referacie.

Problemy Europy południowo-wschodniej reprezentowane są o wiele skromniej, mianowicie 4 referatami, w tym: historii dotyczą 2 prace, literatury narodów Europy południowo-wschodniej — jeden referat, sztuki tego regionu Europy — jeden referat.

Problematyka polska obejmuje 3 tematy — zagadnieniami historycznymi zajęły się 2 referaty, literaturą — jeden.

Zagadnieniom czeskim i ukraińskim poświęcono po jednym referacie o tematyce literackiej.

Należy zauważyć, iż wśród referatów zgłoszonych na kongres „badań wschodnich” w Garmisch-Partenkirchen znalazła się praca podejmująca problematykę NRD, a ściślej temat — *Gospodarka NRD w latach osiemdziesiątych* (autor — Lynn Turgeon). Potwierdza to, że zagadnienia NRD, wyłączone w zasadzie z kręgu bezpośrednich zainteresowań „badań wschodnioeuropejskich”, traktowane są jako materiał porównawczy dla rozważań nad ogólnymi problemami państw socjalistycznych i jako takie pojawiają się od czasu do czasu jako przedmiot analiz „badaczy Wschodu”. Nie widzimy tu natomiast studiów poświęconych państwu socjalistycznym w innych regionach świata (np. w Azji), co nie pokrywa się z lansowaną aktualnie linią „badań wschodnich”, mającą szeroko uwzględnić w „analizie systemowej” problemy wszystkich państw socjalistycznych świata, włącznie z „postępowymi modelami ustrojowymi” w krajach nie należących do wspólnoty socjalistycznej¹⁰. Nie należy jednak zapominać, iż bogato reprezentowana w referatach kongresowych jest ogólna problematyka systemu socjalistycznego, w ramach której znalazły się prace uwzględniające światowy wymiar krajów socjalistycznych.

¹⁰ Por. H. König, *Ostforschung — Bilanz und Ausblick*. „Osteuropa” H. 8-9/1975, ss. 786 - 807.

Trzeba podkreślić, iż w powyższym zestawieniu, ogólna liczba referatów nie pokrywa się z ilością prac podanych w programie kongresu w Garmisch-Partenkirchen, ponieważ niektóre referaty zajmują się jednocześnie tematyką wchodzącą w zakres dwóch bloków problemowych, omawiając np. równolegle sprawy radzieckie i wschodnio-europejskie czy polskie i czeskie, toteż uwzględnione one zostały podwójnie, w obydwu zespołach problemowych. Stąd może powstać wrażenie rozbieżności ilościowej między ogólną liczbą zgłoszonych na kongres referatów i zestawionych wyżej problemowo prac.

Ogólnym wnioskiem płynącym z analizy programu II Światowego Kongresu Studiów nad ZSRR i Europą wschodnią jest stwierdzenie, że impreza ta w zamierzeniu organizatorów ma mieć szeroki i bogaty wymiar, że jej znaczenie ma wykroczyć daleko poza ramy podobnych spotkań naukowych, że ma stać się wydarzeniem o zasięgu odpowiadającym roli przypisywanej międzynarodowym „badaniom wschodnim” w całokształcie polityki państw zachodnich wobec systemu socjalistycznego, polityki nabierającej obecnie nowych cech i nowego znaczenia. Aktualne tendencje tej polityki pociągają za sobą ponowną aktywizację badawczego zaplecza działań politycznych wobec ZSRR i socjalistycznych krajów Europy wschodniej oraz wobec postępowych systemów polityczno-społecznych na całym świecie. Nie ulega zatem wątpliwości, iż rola „badań wschodnich”, czy — jak to się coraz częściej określa — „badań nad komunizmem” (*Kommunismusforschung*) wzrasta w ogólnym kształcie nauk politycznych oraz w zintegrowanym kompleksie działań łączącym w sobie badania i obserwacje rzeczywistości krajów socjalistycznych, opracowywanie analiz dotyczących tych zagadnień i ich interpretację pod kątem wymagań i zapotrzebowania na podobne prace ze strony praktyki politycznej i wreszcie przenoszenie wyników tych studiów na konkretne akcje polityczne wobec państw socjalistycznych.

Przygotowania do II Światowego Kongresu Badań nad ZSRR i Europą wschodnią są charakterystycznym przyczynkiem do kwestii miejsca i znaczenia zachodniemieckiego systemu *Ostforschung* w międzynarodowym kompleksie „badań wschodnich” z jednej strony, z drugiej zaś — do jego aktualnej pozycji w RFN. Organizacja tej imprezy w Republice Federalnej, zakres udziału badaczy zachodniemieckich w kongresie (prawie połowa referatów kongresowych jest dziełem naukowców z RFN) stanowi potwierdzenie rosnących ambicji zachodniemieckich przedstawicieli „badań wschodnich” zmierzających do wysunięcia tego systemu na jedno z czołowych miejsc wśród międzynarodowych prac tego typu w państwach zachodnich. W nawiązaniu do innych analiz poświęconych sprawom *Ostforschung*¹¹ stwierdzić trzeba, iż rola tego systemu w RFN nie tylko nie maleje, ale wprost przeciwnie — wzrasta, przy czym motywacja tego zjawiska jest wieloraka. Z jednej strony, wobec oficjalnego opowiadania się władz zachodniemieckich za doktryną pokojowego współistnienia i odprężenia w polityce wobec państw socjalistycznych, utrzymywanie dawnego charakteru *Ostforschung*, silnie nacechowanego nacjonalizmem i antykomunizmem, nie było możliwe. W związku z tym dokonano formalnie w ramach tego systemu badawczego pewnych przekształceń programu i celów, mających na względzie dostosowanie go do aktualnie realizowanego programu politycznego RFN. *Ostforschung* miał w tym układzie odgrywać rolę „pozytywną”, tj. czynnika zbliżającego problematykę Wschodu, przekaziciela treści pozytywnych w obu kierunkach współpracy kulturalno-naukowej,

¹¹ Por. przypis 1 i 3.

pośrednika w rozwijającej się, niezależnie od wahań koniunktury politycznej, wymiany między RFN a socjalistycznymi krajami Europy wschodniej. Ten charakter zachodniemieckich „badań wschodnich” utrzymuje się w zasadzie nadal, stając oficjalną niejako formułą tego systemu uznaną zarówno przez władze państwowe, jak i przedstawiciele *Ostforschung*. Widoczne jest jednak i drugie oblicze tych badań będące konsekwencją aktualnych tendencji politycznych, które implikują współczesne koncepcje badawcze oparte na założeniu, iż ograniczenie „badań wschodnich” do obszaru Europy wschodniej i ZSRR, a więc europejskiego systemu socjalistycznego, jest zawężeniem problemowym i teoretyczno-metodologicznym. W myśl tych koncepcji tylko rozszerzenie tych prac na obszar wszystkich państw socjalistycznych lub realizujących postępowy model ustroju społecznego także w Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej jest właściwym programem badawczym nastawionym na rozpoznanie spraw socjalizmu. To założenie stanowi formę zbliżenia realizowanych dotąd w RFN „badań wschodnich” do prowadzonych w innych krajach prac badawczych tego typu, których rosnąca rola i znaczenie w życiu politycznym tych państw wyraża się również w dążeniu do ich międzynarodowego zintegrowania i skoordynowania. Zachodniemieccy „badacze Wschodu” są obecnie konsekwentnymi rzecznikami tych koncepcji i aktywnie włączają się do programu realizacji ich założeń. Włączają się jako równorzędni partnerzy najbardziej eksponowanych systemów „badań wschodnioeuropejskich” w takich krajach, jak Stany Zjednoczone, Kanada, Wielka Brytania i in. tworzących od paru lat zintegrowany kompleks badawczy zajmujący się problematyką państw socjalistycznych. Jednak i na tym nie koniec. Przedstawiony wyżej kompleks kwestii związanych z organizacją kolejnego światowego kongresu, „badań wschodnich” świadczy bowiem, że ambicje przedstawicieli *Ostforschung* w RFN sięgają dalej, że dążą oni do odegrania znaczącej roli w międzynarodowym systemie tych prac badawczych. Ma się to dokonać zarówno w sferze koncepcji ideowo-politycznych, jak i zagadnień teoretyczno-metodologicznych. Reprezentanci zachodniemieckiego *Ostforschung* są bowiem świadomi swego donobku w tych dziedzinach, a także autorytetu i uznania, jakie mają oni wśród przede wszystkim anglosaskich „badaczy Wschodu”. Wszystko to nasuwa hipotezę, że zachodniemiecki system tych badań wychodzi w chwili obecnej z przedziałów ściśle narodowych, wstępuje on coraz szerzej na arenę międzynarodową prac badawczych tego typu oraz że może on tu znaleźć nieporównanie większe pole do działania niż w programach „skrepowanych” założeniami oficjalnej polityki RFN wobec państw socjalistycznych Europy wschodniej oraz w formule „pozytywnego czynnika” procesów zbliżenia i współistnienia. Tak więc zintegrowanie *Ostforschung* ze światowym systemem „badań wschodnich”, umiędzynarodowienie jego programu i celów otwiera przed tymi pracami badawczymi możliwości o wiele szerszego i bardziej konsekwentnego działania niż realizacja wyznaczonego im programu w ramach oficjalnych zachodniemieckich koncepcji polityki zagranicznej i kulturalno-naukowej wobec państw wspólnoty socjalistycznej. Nie ulega chyba wątpliwości, że przedstawiciele *Ostforschung* będą chcieli wyzyskać okazje, zmierzając do odegrania jeśli nie przodującej, to w każdym razie jednej z czołowych ról w międzynarodowym systemie „badań wschodnich”. Znajduje to swe potwierdzenie w inicjatywie zorganizowania w RFN II Światowego Kongresu Studiów nad ZSRR i Europą wschodnią, a także w sformułowaniu założeń programowych tego kongresu.

Tadeusz Seweryn Wróblewski